

Robert Vannoy , Kutoka Uhamishoni, Hotuba ya 1B

Tarehe ya Mapema na ya Mwisho ya Kutoka

Hoja za Tarehe ya Mwisho

3. Akiolojia ya Miji ya Kanaani Viwango vya Uharibifu katika 1200 KK

Tumeangalia hoja mbili za mtazamo wa tarehe ya mwisho. Hoja ya tatu ya nadharia ya tarehe ya mwisho inahusu uchimbaji wa akiolojia katika miji katika nchi ya Kanaani ambayo imetajwa katika kitabu cha Yoshua ambayo ilikuwa imechukuliwa na Waisraeli wakati wa ushindi. Katika visa kadhaa miji hiyo iliyotajwa katika Yoshua na kuchukuliwa na Yoshua, inaonyesha kiwango cha uharibifu cha karibu 1250 hadi karibu 1200 KK. Kwa mfano, katika jiji la Lakishi una kiwango cha uharibifu cha 1250-1200 KK. Ukiangalia Yoshua 10:32 unasoma hapo, "Bwana aliutia Lakishi mikononi mwa Israeli na Yoshua akauteka siku ya pili. Akaupiga mji na kila mtu aliyekuwa ndani yake kwa upanga kama walivyofanyia Libna ." Kuna viwango vya uharibifu wakati huo huo huko Betheli na Hazori. Pia kuna kimoja huko Debiri . Ukiangalia Yoshua 10:38, "Yoshua na Israeli wote wakageuka na kuushambulia mji wa Debiri . Wakamkamata mfalme, na wanakijiji, na watu wa vita, wakawaua kwa upanga. Wakawaua wote waliokuwamo kwa upanga; hawakuacha hata mmoja aliyesalia. Wakaufanyia Debiri na mfalme wake kama walivyofanyia Libna na mfalme wake."

Ukiangalia nukuu zako ukurasa wa 5, aya ya c, kutoka kwa RK Harrison's, *Introduction to the Old Testament*, Harrison anasema, na bila shaka kama nilivyosema hapo awali Harrison ni mmoja wa watetezi wa tarehe za mwisho, " Hivyo ikiwa a wazi mwonekano ya ya ushindi kipindi ni kwa kuwa kupatikana, hiyo ni muhimu kwa kutofautisha kati ya ya matukio hiyo sifa hiyo na hizo hiyo ilitokea baada ya ya kifo ya Yoshua, wakati a kuibuka tena ya ya asili Mkanaani idadi ya watu alichukua mahali. Ya ushindi kopo kuwa iliyoonyeshwa na ya ukweli ya akiolojia uchunguzi katika tovuti kama vile kama Betheli, Lakishi, Debir , Hebroni, Gibeaa, na Hazori, ambayo onyesho waziwazi hiyo hizi maeneo walikuwa imechukuliwa au kuharibiwa katika ya mwisho sehemu ya ya Marehemu Enzi ya Shaba. ” Kwa vipindi vya akiolojia huko Kanaani, Enzi ya Shaba ya mwisho ni 1500 hadi 1200 KK Angalia kile Harrison anasema katika

sentensi hii inayofuata, “Kama hii uharibifu shughuli ni kwa kuwa uhusiano na ya kampeni ya Yoshua kama imeainishwa katika ya kibiblia vyanzo ,” katika Yoshua 11:16 na inayofuata lakini pia sura ya 10, “ ni ingekuwa kuonekana hiyo ya ardhi kama a nzima ilikuwa imechukuliwa na linganisho kasi na ya Mwisraeli wavamizi, ingawa si yote ya ya yenye maboma ngome, ikijumuisha a mkanda ya Mkanaani upinzani kutenganisha ya kaskazini na kusini makabila, walikuwa kupunguzwa katika hiyo " Kwa hivyo hoja ni kwamba kuna viwango vya uharibifu katika miji hii ambavyo vimetajwa kama vilivyochukuliwa na Yoshua. Viwango hivyo vya uharibifu viko katika 1250-1200 KK. Dhana hiyo basi ni kwamba viwango hivyo vya uharibifu vinapaswa kuhusishwa na ushindi wa Waisraeli na hivyo kuunga mkono karne ya 13 , ^{au} tarehe ya mwisho, ya Kutoka.

Jibu: Sasa hiyo ni dhana. Utakachosoma utakaposoma Merrill katika majadiliano ya hili na watu wengine ambao wameandika mambo kama hayo, ikiwa utasoma kwa karibu katika maelezo ya kibiblia ya ushindi, kuna miji mitatu tu ambayo imetajwa mahususi kuwa iliharibiwa na Waisraeli wakati wa ushindi na hiyo mitatu ni Yeriko, Ai, na Hazori, ambapo inasema miji hiyo iliteketezwa. Kule Yeriko kuta zilianguka, kama unavyojua. Ukirudi nyuma unaona kile Yoshua 10 anasema kuhusu Lakishi katika mstari wa 32, "Bwana aliitia Lakishi mikononi mwa Israeli. Yoshua alikutwaa mji na kila mtu aliyekuwa ndani yake akawaua kwa upanga." Haisemi kwamba aliuchoma mji au kuuharibu mji. Kwa hivyo unaona kulinganisha viwango hivyo vya uharibifu wa Shaba ya Marehemu na ushindi wa Waisraeli ili kutoa hoja hiyo ni hoja ya tatu.

Ili kupitia , kwa kuunga mkono tarehe ya mwisho, karne ya 13 · nasaba ya 19 ^{Kutoka} , unayo kwanza, Kutoka 1:11 na Pithomu na Ramesesi. Pili, huna idadi ya watu wasio na makazi angalau kabla ya 1300 huko Trans-Jordan kutoka kwa Nelson Gleuck . Tatu, una viwango vya uharibifu katika miji fulani ambayo imetajwa katika Yoshua kuwa ilichukuliwa na Waisraeli. Hoja ni kwamba viwango hivyo vya uharibifu vinapaswa kuhusishwa na ushindi wa awali wa Israeli chini ya Yoshua. Sasa hilo ndilo tatizo zaidi na akiolojia. Unapoingia humo na unapata kiwango cha uharibifu, hakuna ishara

inayosema kwamba hii ilifanywa na Yoshua na Waisraeli. Kwa kweli kuna kiwango fulani cha kubahatisha kinachohusika.

4. Waamuzi Hawasemi Chochote Kuhusu Misafara ya Wapalestina ya Seti I na Ramesesi II

Hoja yetu ya tano ni kwamba kitabu cha Waamuzi hakisemi chochote kuhusu safari za Wapalestina za Seti I na Ramesesi II. Sasa tukirudi hapa kwenye nasaba ya 19 tunajua kwamba Seti na Ramesesi II wote walifanya kampeni za kijeshi hadi nchi ya Kanaani na hata zaidi kaskazini. Katika mwaka wa 1279, Ramesesi II alipigana vita huko Kadeshi kwenye Mto Orontes, huko juu kaskazini mwa Beirut huko Syria. Alipigana huko na Wahiti. Milki ya Wahiti ilikuwa ikijaribu kuhamia kusini na Wamisri hawakutaka Wahiti washuke chini kwa hivyo walituma majeshi yao kaskazini. Walikuwa na vita na ilikuwa ni mzozo. Hakukuwa na mshindi au mshindwa kweli. Kisha walichofanya ni kusaini mkataba wa kutoshambulia. Tuna nakala ya Wahiti na nakala ya Wamisri ya mkataba huo wa kutoshambulia uliosainiwa kati ya Wahiti na Wamisri wakati wa Ramesesi II. Kwa hivyo tunajua Ramesesi wa Pili alichukua jeshi kupitia nchi ya Kanaani katika miaka ya 1200.

Ukiangalia nukuu zako, ukurasa wa 4, aya ya b, hii inatoka tena katika kitabu cha Finegan, *Light From the Ancient Past* ambapo anasema, “ Kuanzia sasa ya maandishi ya Seti Mimi zungumza ya kampeni katika Palestina na Syria, Pekanan ("ya Kanaani"), Retenu , na Kadeshi kuwa miongoni mwa ya maeneo imetajwa. Moja maandishi alisema ya yake kurudi kwa Misri, 'Yake utukufu imefika kutoka ya nchi ... wakati yeye alikuwa na ukiwa Retenu na kuuawa yao wakuu, kusababisha ya Asiatics kwa sema: "Tazama" hii! Yeye ni kama a moto wakati hiyo huenda mbele na hapana maji ni kuletwa. Kwa kweli 'ya Asiatics ' walikuwa si kama hofu ya Misri nguvu kama Seti Mimi vipendwa kwa amini, na yake mrithi, Ramese II, alikuwa na kwa vita kote ya sitini na saba miaka ya yake utawala dhidi ya wao. Ingawa yake pekee ushindi katika ya maarufu Kadeshi-on-the-Orontes vita na ya Wahiti ilikuwa hiyo ya kutoroka kamili uharibifu, ya binafsi ushujaa ya Ramese II ilikuwa taswira kwa fahari katika nyingi Misri matukio.”

Sasa jinsi hoja hii inavyofanya kazi ni hivi: kama Israeli ingetoka Misri katika miaka ya 1400 na una tarehe ya mapema ya Kutoka, hiyo ingemaanisha unapofika wakati huu katika miaka ya 1300 na 1200 ambapo Seti na Ramesesi wanasafiri na majeshi yao juu na chini kupitia nchi ya Kanaani. Kama una tarehe ya mapema ya kutoka, ungekuwa katika wakati wa Waamuzi. Kama kitabu cha Waamuzi, ambapo kuna marejeleo wazi ya ukandamizaji wa Wamidiani, ukandamizaji wa Waamoni, ukandamizaji wa Wafilisti, na watu wengine wa mipakani kwa Israeli waliokuwa wakiwakandamiza Waisraeli, ni ajabu kwamba huna marejeleo ya majeshi ya Wamisri yakipanda na kote katika nchi ya Kanaani.

Jibu:

Kwa hivyo hoja hiyo inatokana na ukimya kwa sababu ya kutokuwepo kwa kutajwa kokote katika kitabu cha Waamuzi kuhusu kampeni za Seti na Ramesesi. Je, unafuata hilo? Ni hoja inayotokana na ukimya. Hiyo si aina kali sana ya hoja. Haimaanishi kwamba Seti na Ramesesi hawangeweza kwenda huko, ina maana tu kwamba kitabu cha Waamuzi hakikuchagua kuripoti kuhusu shughuli za Wamisri katika nchi ya Kanaani. Lakini hiyo ndiyo hoja.

5. Tarehe ya Mwisho wa Uandishi wa

Merneptah Hizo ndizo hoja nne. Nataka kukupa hoja ya tano inayoweka tarehe ya mwisho ya tarehe ya mwisho. Kikomo cha tarehe ya mwisho ambacho sidhani kama unaweza kukipita kinaamuliwa na maandishi ya jiwe yaliyoandikwa na Merneptah , farao kutoka 1234-1222 KK. Katika maandishi ya Merneptah katika mwaka wa tano wa utawala wake, kulingana na ni ipi kati ya nyakati hizo unazochukua—kawaida huwekwa karibu 1220—anzungumzia kuwashinda watu na miji mbalimbali katika nchi ya Kanaani. Anataja "Israeli" kwa jina miongoni mwao. Wakati mwingine maandishi haya ya Merneptah huitwa "maandishi ya Israeli." Ni marejeleo ya kwanza kwa Israeli katika vyanzo visivyo vya kibiblia. Lakini inamaanisha ni kwamba Waisraeli lazima walikuwa Kanaani kabla ya 1220 KK Na ukichukua miaka arobaini kwa kutangatanga jangwani

kabla ya kuingia katika nchi ya Kanaani na kuongeza kwamba, ingependekeza muda kabla ya 1260 kwa tarehe ya Kutoka, 1260 KK Kufikia 1220 Israeli iko Kanaani kulingana na Merneptah . Kwa hivyo kikomo cha tarehe ya mwisho kuhusu jinsi unavyoweza kuisukuma kwa kuchelewa kinaamuliwa na maandishi ya Wamisri yanayorejelea Israeli.

B. Tarehe ya Mapema Hebu tuende kwenye mtazamo wa tarehe ya mapema—kurudi kwenye nasaba ya 18^{ya} Misri na miaka ya 1400 KK Nadhani ukiangalia hoja hizi za tarehe ya mwisho, nyingi kati ya hizi ni hoja kutoka ukimya: hakuna idadi ya watu wasio na makazi, hakuna marejeleo ya uvamizi wa Wapalestina na Misri, hizi ni hoja kutoka ukimya. Viwango vya uharibifu wa miji ya Wakanaani, inadhaniwa kwamba Israeli ndiye wakala. Sio wazi. Hoja kali zaidi kwa tarehe ya mwisho ni Kutoka 1:11 inayomtaja Ramesesi.

1. 1 Wafalme 6:1 – Mwaka wa 480^{Kabla} ya Sulemani

Tunapofikia tarehe ya awali, hoja yenye nguvu zaidi tena ni kauli ya kibiblia. Ni 1 Wafalme 6:1, ambayo inasema, “Katika mwaka^{wa 480} baada ya Waisraeli kutoka Misri, katika mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani juu ya Israeli katika mwezi wa Zivu, mwezi wa pili, alianza kujenga hekalu la Bwana.” Kwa hivyo katika mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani alianza kujenga hekalu, na hiyo ilikuwa miaka 480 baada ya Kutoka. Tunaweza kutaja mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani. Katika vitabu vya Wafalme wa 1 na 2 una kile kinachoitwa mpangilio wa matukio wa wafalme wa ufalme wa kaskazini na wafalme wa ufalme wa kusini—Israeli na Yuda. Unafahamu vya kutosha nadhani na maandishi haya kujua kwamba jinsi inavyosomeka ni wakati mfalme fulani kaskazini alianza kutawala: ilikuwa katika mwaka wa tano wa utawala wa mfalme fulani kusini na alitawala x idadi ya miaka, ili utawala wa wafalme wa kaskazini ulingane na utawala wa wafalme wa kusini na kinyume chake. Na mfalme wa kusini anapoanza kutawala, mfalme fulani kaskazini anaanza kutawala, na wewe hufanya kazi huku na huko kama hivyo. Kwa hivyo kuna mpangilio wa matukio unaotolewa. Kuna sehemu

chache katika mpangilio wa matukio wa wafalme wa Israeli na Yuda ambapo tunaweza kuunganisha katika mpangilio wa matukio wa Ashuru. Yehu alitoa heshima, kwa mfano, kwa Shalmanesari mnamo 840, ambayo imetajwa katika Biblia na pia imetajwa katika rekodi za Ashuru. Kwa hivyo unaweza kuunganisha. Kumbukumbu za mpangilio wa matukio za Ashuru zinaunganisha utawala wa wafalme wao na tarehe za angani kama vile kupatwa kwa jua na vitu vya aina hiyo ili kutoka kwa aina hizo za marejeleo uweze kuweka tarehe kamili ya utawala wa wafalme wa Ashuru na kisha kufanya kazi hadi tarehe ya mpangilio wa matukio wa Israeli na kupata tarehe kamili za sehemu fulani katika mpangilio wa matukio wa Israeli. Ukiwa na sehemu chache basi unafanya kazi nyuma na mbele ili kuweka tarehe zingine kwani mara nyingi unajua ni muda gani kila mfalme alitawala. Nimerahisisha mchakato huu, ambao ni mgumu sana. Ikiwa una nia ya kweli, pata kitabu cha Edwin Thiele kinachoitwa, *Hesabu za Siri za Wafalme wa Kiebrania*. Ni kitabu kirefu cha mfuatano wa matukio wa wafalme wa Israeli na masuala tata. Amefanya kazi nzuri ya kuangalia tatizo hili. Watu wengi wanakubali kwamba unaweza kufikia msingi imara wa tarehe za utawala wa wafalme wa Israeli.

Kwa ufupi, tunajua mwaka wa nne wa Sulemani ulikuwa 966-967 kwa sababu tunaweza kufanya kazi kutoka hatua ya baadaye ili kuangalia miaka ya utawala wa wafalme. Ikiwa mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani ni 966 au 967 na hiyo ni miaka 480 baada ya Kutoka, hiyo inakuambia nini? Kutoka kulikuwa mwaka wa 1446 KK. Unarudi kwenye nasaba ^{ya 18} na hiyo ndiyo wakati wa Amenhotep II. Kwa watu wengi hiyo inasuluhisha hoja—1 Wafalme 6:1 inasema hivyo. Miaka 480 kabla ya wakati wa mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani na una tarehe ya Kutoka. Kwa hivyo hakuna mjadala zaidi.

Tafsiri za Tarehe za Mwisho za 1 Wafalme 6:1 Nadhani swali linatokea, watetezi wa tarehe za mwisho hufanya nini na 1 Wafalme 6:1? KA Kitchen na RK Harrison wana mtazamo mzuri wa Maandiko lakini wanachagua tarehe ya mwisho. Kuna mbinu mbili tofauti. Kwa ujumla watu husema, wengine hupendekeza kwamba miaka hii 480 lazima iwe aina ya nambari ya kielelezo. Kile ambacho kimependekezwa mara nyingi ni

kwamba ni nambari ya kielelezo kwa vizazi 12 vya miaka 40. Ukichukua miaka 40 kama aina ya nambari isiyo ya kawaida kwa kizazi na unachukua mara 12 mara 40 na unakuja na 480. Unasema unapata wapi 12 ikiwa unasema ni kielelezo kwa viongozi wakuu kuanzia Musa hadi Sulemani. Unaweza kuhesabu hivi. Una Musa na Yoshua, hao ni wawili. Baada ya Yoshua unapata waamuzi sita wakuu katika kitabu cha Waamuzi, hao ni jumla ya wanane. Na baada ya kitabu cha Waamuzi unapata Eli, Samweli, Sauli na Daudi, hao ni wanne zaidi. Kwa hivyo unaona kadiri viongozi wakuu wanavyoenda, kuanzia Musa hadi Daudi unapata 12. Musa, Yoshua, waamuzi sita wakuu [Othnieli, Ehudi, Gideoni, Debora, Yeftha na Samsoni] na kisha Eli, Samweli, Sauli na Daudi. Kwa hivyo hawa ni viongozi wakuu 12 wanaojumuisha historia. Lakini kizazi kwa kweli ni kama miaka 25 kuliko miaka 40. Kumi na mbili mara 25 ni 300. Ukichukua 966 na 300 basi uko kwenye 1266, na umerudi kwenye tarehe ya mwisho. Kwa hivyo hiyo ni njia moja ambayo watu hubishana. Kwa maneno mengine, wanasema lazima uchukue 480 sio kama miaka 480 halisi bali kama nambari ya kielelezo kwa vizazi 12.

KA Kitchen ana njia tofauti ya kushughulikia kifungu hiki cha 1 Wafalme 6:1. Anazungumzia nambari hiyo 480 kama nambari ya jumla. Sasa anachomaanisha kwa hilo ni ngumu kidogo. Anasema nambari ni nambari sahihi lakini ni jumla ya sehemu mbalimbali za vipengele ambazo hatujui tena kuzihusu. Lakini kwamba takwimu hiyo ni halisi na ya kuaminika lakini inajumuisha vipengele vinavyoingiliana. Ili katika miaka halisi nambari iweze kubanwa. Sasa wacha nikuelekeze kwenye ukurasa wa 6 wa nukuu zako na umruhusu aeleze hilo kwa maneno yake mwenyewe. Kama nilivyosema ni ngumu sana. Hivi ndivyo anavyobishana. Tazama aya ya c katikati ya ukurasa wa 6. Hii ni kutoka kwa kitabu chake *The Ancient Orient and the Old Testament* na hapa inajadili kutoka Kutoka hadi Sulemani, kifungu hicho cha 1 Wafalme 6, anasema, " Hapa, ya ushahidi ni badala yake zaidi ngumu. Ya msingi ushahidi na kibiblia data kutumika hivyo mbali ingekuwa onyesha a muda ya takriban 300 miaka kutoka ya Kutoka kwa ya mapema miaka ya Sulemani (c. 971/970 BC)." Tazama yeye ni mtetezi wa tarehe ya mwisho kwa hivyo anasema ushahidi wa msingi na data ya kibiblia ya hoja hii ya tarehe ya mwisho ni kipindi cha takriban miaka 300 kutoka kwa kutoka kwa Sulemani . sawa

muda, Mimi Wafalme 6:1 hutoa 480 miaka, wakati nyongeza ya yote ya mtu binafsi takwimu katika ya vitabu kutoka Kutoka kwa 1 Wafalme hutoa a jumla ya baadhi 553 miaka pamoja tatu haijulikani kiasi ambayo mapenzi hapa kuwa kuitwa 'x.'” Kwa maneno mengine, ukiangalia kila kauli ya mpangilio wa matukio kutoka Kutoka hadi 1 Wafalme na kuzijumlisha, utapata 553 pamoja na kiasi kingine kisichojulikana. Sasa kauli nyingi hizi za mpangilio wa matukio hutokea katika kitabu cha Waamuzi. Mwamuzi anatokea na kuwakomboa Israeli kwa miaka x na walikandamizwa kwa miaka 20 kisha wakapumzika kwa miaka 40. Kisha wakakandamizwa tena na unapata nambari hizi zote za miaka 40 , miaka 20, na miaka 40. Swali ni: je, nyakati hizi zote za ukandamizaji na mapumziko zilifuatana, moja baada ya nyingine, au zilikuwa za kikanda zaidi huku baadhi yake zikiingiliana? Katika hatua hii inakuwa ngumu sana. Haijalishi kama ulikuwa mtetezi wa tarehe za mapema au mtetezi wa tarehe za mwisho utalazimika kuhitimisha kuwa kuna mwingiliano katika mpangilio wa matukio. Tutarudi kwenye hilo. Tarehe ya mwisho italazimika kubana nambari hizo zaidi ya tarehe ya mapema. Lakini kila mtu anapaswa kushughulika na miaka hiyo 553 pamoja na kiasi fulani kisichojulikana.

Tena, Kitchen anaendelea zaidi, “ Zaidi ya hayo, Ya Daudi nasaba ya tano vizazi katika Ruthu 4:18-22 kopo vigumu kwa urahisi kupanua juu ya 260 miaka au hivyo kati ya yeye na ya Kutoka, na hivyo hiyo ni labda a kuchagua moja.” Ukandamizaji ni kanuni ya kawaida ya nasaba. “ Lakini hiyo ya ya kuhani Zadoki (1) Ch. 6:3-8) vizazi ingekuwa kifuniko kuhusu 300 miaka. Ya nasaba hitaji kuwa hapana tatizo; lakini nini lazima sisi tengeneza ya ya 480 na 553-zaidi-x miaka, kama ikilinganishwa na ya takriban 300 miaka muda inahitajika na yetu msingi ushahidi? Sasa ushahidi huu wa msingi unarudi kwenye Kutoka 1, Pithomu na Ramesesi na viwango vya uharibifu wa miji ya Kanaani.” Hapa kuna maoni yake, “ Katika kanuni, hii tatizo ni si kabisa hivyo kupingana kama hiyo huenda kuonekana, ikiwa sisi kumbuka hiyo ya Zamani Agano ni pia a sehemu ya ya kale Karibu Mashariki, na kwa hivyo kwamba kale Mashariki kanuni lazima kuwa kutumika. Hivyo, katika kawaida mfalme orodha na kihistoria masimulizi, kale waandishi na waandishi alifanya si kwa kawaida jumuisha kisawazishi meza na

marejeleo mtambuka kama sisi fanya leo. Usawazishaji walikuwa ya mada ya maalum na tofauti historia inafanya kazi. Katika kibiblia masharti, Waamuzi kama a simulizi na a kihistoria -kidini kusudi hufanya si ofa na ulandanishi (isipokuwa na wakandamizaji kama sehemu ya yake hadithi), wakati Wafalme ni a sanjari historia ya Israeli na Yuda (wakati pia a kuchagua kidini uandishi) katika baadhi shahada inayolingana na ya kinachoitwa 'sanjari historia ya Ashuru na Babilonia.

Hapa, a Misri mfano mapenzi kuwa yenye kufundisha kama a sambamba tatizo. " —na hapa anatetea suala la kibiblia la mpangilio wa matukio na kwa mfano kwamba huu ni uandishi wa mpangilio wa matukio wa Kimisri. " Kwa ya tano Nasaba Kumi na tatu kwa Kumi na saba (ya kinachoitwa Pili Kati Kipindi katika Misri historia), ya Turin Papyrus ya Wafalme rekodi—au wakati hiyo ilikuwa kamili—baadhi 170 wafalme ambaye alitawala katika angalau 520 miaka kabisa. Sasa sisi pia kujua hiyo wao yote mali ndani ya kipindi 1786 kwa c. 1550 BC, a upeo kipindi ya pekee kuhusu 240 miaka katika wengi zaidi.” Kwa hivyo hapa kwa wafalme hawa 170 ukijumlisha urefu wa utawala wa kila mfalme unapata 520 lakini wote wanaendana na miaka 240 . kutokuwa na matumaini utata? Hapana. Sisi kujua, pia, hiyo hizi nasaba walikuwa yote kwa sehemu kisasa ya 520 au hivyo miaka ni halisi vya kutosha, lakini walikuwa kwa sehemu wakati mmoja, si yote mfululizo. Hii huenda thibitisha sawasawa kweli ya baadhi ya ya Waamuzi katika mapema Israeli, hivyo hiyo ya 553-plus miaka ingekuwa kisha inafaa ndani ya takriban 300 miaka, tu kama ya 520 au hivyo ndani ya takriban 240 katika Misri.”

Sasa, hapa ndipo anaporejea kwenye 1 Wafalme 6:1. “ Sasa katika ya Kale Mashariki, waandishi wa historia na nyingine waandishi mara nyingi kutumika dondoo kutoka kamili zaidi rekodi, na hii huenda eleza ya 480 miaka—a jumla ya iliyochaguliwa takwimu (maelezo sasa haijulikani) kuchukuliwa kutoka ya kubwa zaidi jumla.” Kwa maneno mengine, kitu kama hicho cha miaka 520 nchini Misri ambacho tunajua kutokana na maelezo mengine kilikuwa 240 kwa hivyo labda 480 ni aina ya nambari ya jumla kama 520 ilivyo nchini Misri. Hatujui maelezo yote ya mchanganyiko wa jumla. mbalimbali takwimu ni kwa hivyo si hivyo kinzani katika kanuni, wakati husika kanuni

ni kutumika. Kwa kazi hii nje katika mazoezi ndani ya kitabu ya Waamuzi ni si rahisi, kwa urahisi kwa sababu sisi hitaji zaidi maelezo taarifa imewashwa ya kipindi kuliko ni inapatikana hapo au kutoka kwingineko. Lakini wala ni hiyo zaidi ya uwezekano (kama ni dhahiri kutoka a haijachapishwa awali utafiti). Ya tatizo ya ya kitabu ya Waamuzi ni kwa mpangilio wa matukio badala yake kidogo ngumu kuliko nyingine sherehe matatizo ya Karibu Mashariki mfuatano wa matukio—kama vile kama ya Pili Kati Kipindi katika Misri, au ya tarehe ya Hammurapi ya Babeli, wapi a sawa hali hupata."

Kwa hivyo watetezi wa tarehe za mwisho wanafanya nini na miaka hii 480 ambayo watetezi wa tarehe za mwanzo wanasema inasuluhisha suala hilo? Watu wa tarehe za mwisho wanarudi, wakisema kwamba 480 ni nambari ya kielelezo kwa vizazi 12 au labda katika aina fulani ya nambari ya jumla ilichukuliwa kutoka kwa vyanzo vyovyote vilivyopatikana kwa mwandishi wa Wafalme, bila kuelezea jumla hiyo iliundwa na nini, lakini wakisema kwamba ilikuwa chini ya miaka 480 kwa uhalisia. Sasa unafuata hoja hiyo?

Ingawa kama nilivyosema katika Waamuzi huwezi kuchukua data ya mpangilio wa matukio moja kwa moja, kwani kunaweza kuwa na mwingiliano. Swali ni, ni mwingiliano kiasi gani? Tena unaingia katika swali hili la uhusiano wa historia na theolojia na suala hili; Sidhani kama tarehe inaathiri theolojia. Haijalishi sana. Lakini swali hili la usuli wa kihistoria na uaminifu wa kihistoria hakika ni suala muhimu na taarifa yoyote tunayopata inaweza kutoa mwanga juu ya muktadha wa kihistoria na usuli wa Kutoka. Tunafikia hili kwa mtazamo: hebu tujaribu kujua ni taarifa gani iliyopo inayoangazia nyenzo za kibiblia.

2. Thutmose III ilikuwa kuanzia 1504 hadi 1450. Muda Mrefu wa Maisha

Tuendeleo na hoja ya pili. Thutmose III alianzia 1504 hadi 1450. Alikuwa mjenzi mkuu mwenye umri mrefu wa kuishi. Kama angekuwa mfalme wa ukandamizaji basi Kutoka kwa Mungu kungetokea wakati wa mrithi wake Amenhotep II. Sasa kama nilivyosema hapo awali, hadi hivi karibuni hakukuwa na ushahidi wa nasaba ya 18^{ya} mafarao wakijenga huko katika eneo la delta. Ukiangalia ukurasa wa 5 wa nukuu zako,

aya ya b, hii ilichukuliwa kutoka kwa RK Harrison ambaye alikuwa mtetezi wa marehemu. Anasema, “ The mila kuhifadhiwa katika Kutoka hiyo serikali miji ya maduka walikuwa kujengwa na ya tumia ya kulazimishwa Mwisraeli kazi ina imekuwa kwa kiasi kikubwa imethibitishwa kujitegemea na uchimbaji katika Misri. An kale tovuti katika ya Wadi Tumilat , Mwambie el-Retabeh , inadhaniwa kwa kuwa na imekuwa Ramese na Petrie WHO kuchimbwa hiyo awali, ni sasa inayojulikana kwa kuwa na imekuwa Pithomu . Kazi katika ya tovuti ina haijafunuliwa baadhi ya ya kubwa matofali kujengwa katika ya wakati ya Ramese II, na tangu hapana athari ya Kumi na nane Nasaba ujenzi au upanuzi walikuwa dhahiri, hiyo ingekuwa kuonekana hiyo ya Kutoka mila ya kulazimishwa kazi iliyotajwa kwa ya siku ya Ramese II.” Sasa kama nilivyosema, Harrison hakuweza kusema hivyo leo kwa sababu kwa miaka 10 iliyopita ushahidi wa ujenzi wa nasaba ya 18 ^{umepatikana} huko juu kwenye delta.

Nadhani tatizo kwa watetezi wa tarehe za mapema ni: inawezekanaje eneo hilo la Qantir au Avaris , linalodhaniwa kuwa Ramese, lingewezaje kuitwa moja ya maeneo hayo Ramese karne mbili au tatu kabla ya wakati wa mafarao walioitwa "Ramese" katika nasaba ya 18 ^{wakati} hakukuwa na Ramese? Sasa kuna majibu mawili kutoka kwa watu wa tarehe za mapema kwa swali la jinsi Waisraeli wangeweza kufanya kazi kwenye Ramese muda mrefu kabla ya wakati wa Ramese. Gleason Archer alikuwa mtetezi wa tarehe za mapema ambaye anasema kwamba jina Ramese lilijulikana na kutumika mapema kuliko wakati wa nasaba ya 19. ^{Hakuna} mafarao wanaotajwa kwa jina hilo lakini amepata matumizi ya jina hilo nyuma katika nasaba ya 18. Ukiangalia katika nukuu zako ukurasa wa kwanza, kuna ingizo la pili chini ya Archer “ Rameses wa Nasaba ya 18,” kutoka ^{Jarida} *la Jumuiya ya Theolojia ya Kiinjili* mnamo 1974. Sitachukua muda kusoma aya hizo mbili lakini anatoa ushahidi wa matumizi ya jina Rameses katika nasaba ya 18. ^{Sasa} endelea kwenye ukurasa wa pili, mistari mitatu ya mwisho, anasema, “ jina Ramesesi...alikuwa tayari inayojulikana na kutumika katika mtukufu miduara wakati wa ya utawala ya Amenhotep III, ikiwa si kabla. Ni ingekuwa kwa hivyo kuwa na imekuwa hapana mshangao kwa a kumi na tano karne Musa kwa kuwa na imekuwa vizuri kufahamiana na " Kwa hivyo hiyo ni hoja moja kwamba jina hilo lilikuwa limetumika

tayari. Hilo bado ni tatizo. Kwa nini mji huo uitwe Ramesesi ikiwa hakuwa mmoja wa mafarao?

Lakini hoja nyingine ni kwamba jina hilo ni uboreshaji tu wa jina la mahali pa kale. Kwa maneno mengine, wakati Waisraeli walipofanya kazi katika mji huo wa Ramesesi, jina Ramesesi lisingeunganishwa nalo. Ingekuwa kama kusema Waholanzi walikuwa walowezi wa awali wa Jiji la New York. Ukiwaambia baadhi ya watu ambao hawakujua historia ya Marekani kwamba Waholanzi walikuwa walowezi wa New Amsterdam huenda wasijue unachosema. Ukisema Jiji la New York wakati Waholanzi walipokuwa huko, kwa kweli liliitwa New Amsterdam si Jiji la New York, lingekuwa uboreshaji wa jina la mahali pa kale. Unaweza kusema "hiyo ni aina ya kiholela."

Sidhani kama ni kwa sababu ni kitu kile kile kinachotokea katika Mwanzo 14:14. Angalia Mwanzo 14:14. Hapa ndipo Ibrahimu alipokuwa akimwokoza Lutu, unasoma, "Ibrahimu aliposikia kwamba jamaa yake," huyo ni Lutu, "amechukuliwa mateka, aliwaita watu 318 wa nyumbani mwake, akawafuata hadi Dani." Sasa linganisha Mwanzo 14:14 na Waamuzi 18:7 na 18:29. Katika Waamuzi 18 una hadithi kuhusu kabila la Dani kuwatuma baadhi ya watu wao kaskazini katika nchi ya Kanaani kutafuta mahali pengine pa kuishi. Walipata mahali hapa na hatimaye wakahama kutoka nchi waliyopewa hapo awali wakati wa Yoshua kuelekea kaskazini. Unasoma katika Waamuzi 18:7 wale watu watano waliondoka na kufika Laishi ambapo wanasema kwamba watu walikuwa wakiishi salama kama Wasidoni, bila kutarajia na salama. Kisha unashuka hadi mstari wa 29 na unasoma, "Wadani walijenga upya mji na kukaa huko. Wakauita Dani kwa jina la baba yao Dani aliyezaliwa kwa Israeli." Kwa hiyo mji huo ulikuwa ukiitwa Laishi . "Hapo Wadani walijiwekea sanamu..." Unarudi kwenye Mwanzo 14 na inasema kwamba Ibrahimu na watumishi wake walimfuata Dani na sio Laishi . Wakati wa Ibrahimu mahali hapo paliitwa Laishi , hapakuitwa Dani. Hapakuitwa Dani hadi wakati wa kipindi cha waamuzi. Inaonekana wazi kabisa katika Mwanzo 14 huu ni uboreshaji wa jina la mahali la kizamani. Sasa ikiwa una hilo kutoka Mwanzo 14 kwa nini usilifanye katika Kutoka 1:11? Mji huo uliitwa Qantir wakati Waisraeli walipoufanyia kazi. Baadaye, ulijulikana kama Ramesesi. Ili watu wasipokumbuka tena jina la mahali la

kizamani la eneo hilo waweze kusoma hili na wangejua unachozungumzia.

Tazama nukuu zako ukurasa wa 8, katikati ya ukurasa, hii ni kutoka kwa *Akiolojia ya Agano la Kale ya Merrill Unger*. "Akiolojia" ina iko Pithomu katika Mwambie el-Retabeh na Ramese katika Tani na imeonyeshwa hiyo hizi miji walikuwa (inadaiwa katika angalau) kujengwa na Ramese II. Lakini katika ya mwanga ya Ramese II sifa mbaya mazoezi ya kuchukua mkopo kwa mafanikio kukamilika na yake watangulizi, hizi tovuti walikuwa zaidi hakika tu kujengwa upya au iliyokuzwa na yeye. Zaidi ya hayo, tangu hiyo ni kweli hiyo Tani ilikuwa kuitwa Per- Re'emasese (ya Nyumba ya Ramesesi) kwa pekee a wanandoa ya karne nyingi, ya marejeleo katika Kutoka 1:11 lazima kuwa kwa ya mzee zaidi mji, Zoan-Avaris, wapi ya kukandamizwa Waisraeli kazi ngumu karne nyingi mapema. Kwa hivyo, ya jina Ramese ni kwa kuwa kufasiriwa kama a kisasa ya a ya kizamani mahali jina kama Dan (kwa Laish katika Mwanzo 14:14)." Nasaba

^{ya} 18 [Thutmose III inafaa kwa muda mrefu wa maisha ya Musa; Seti I haifai

Kwa hivyo ili kurudi kwenye hoja hii ya pili, katika nasaba ya 18 ^{Thutmose III} alikuwa mjenzi mzuri na kuna ushahidi wa ujenzi wa nasaba ya 18 ^{katika} eneo la delta. Alikuwa mjenzi mzuri mwenye umri mrefu wa kuishi na kuzingatia hilo baadaye ni muhimu. Nadhani muda wa maisha ya Musa unaleta tatizo gumu sana kwa watetezi wa wakati wa mwisho. Kwa watetezi wa wakati wa mwisho, Seti, ambaye angekuwa farao wa ukandamizaji, hakuwa na muda mrefu wa kuishi. Ukienda kwenye data ya mfuatano wa matukio ya Kutoka unakuta Musa amezaliwa wakati wa ukandamizaji katika Kutoka 2:1, "Mtu wa nyumba ya Lawi alioa mwanamke Mlawi. Akapata mimba akazaa mwana," na huyo ni Musa. Kumbukumbu la Torati 34:7 linasema kwamba "Musa alikuwa na umri wa miaka 120 alipokufa, macho yake hayakuwa dhaifu wala nguvu zake hazikuwa zimepotea." Rudi kwenye Kutoka 7:7 ambapo unasoma, "Musa na Haruni wakafanya kama Bwana alivyoamuru; Musa alikuwa na umri wa miaka 80 na Haruni 83," walipozungumza na Farao. Ukienda kwenye Matendo sura ya 7, kuna marejeleo ya wakati huu wa Musa, unapata mpangilio zaidi katika Matendo 7:23 ambapo unasoma, "Musa alipokuwa na umri wa miaka 40 aliamua kuwatembelea Waisraeli wenzake.

Alimwona mmoja wa Waisraeli wenzake akitendewa vibaya na Mmisri . Kwa hiyo akajitetea na kulipiza kisasi kwa kumuua Mmisri." Hapo ndipo alipokuwa na umri wa miaka 40 na hapo ndipo alipolazimika kukimbilia jangwani. Lakini kisha unashuka hadi mstari wa 29, "Musa aliposikia haya alikimbilia Midiani ambapo alikaa kama mgeni na akazaa wana wawili." Kisha katika mstari wa 30, "Baada ya miaka 40 kupita, malaika alimtokea Musa katika mwali wa kichaka kilichokuwa kikiwaka moto jangwani karibu na Mlima Sinai, naye Bwana akasema naye" na kumwambia katika mstari wa 34 kwamba arudi Misri na angewakomboa Israeli kutoka kwa ukandamizaji. Kwa hiyo Musa aliishi miaka 120. Alikuwa na umri wa miaka 40 alipoenda jangwani na alikuwa jangwani miaka 40. Aliporudi baada ya miaka 40 angekuwa na umri wa miaka 80. Na alikuwa na umri wa miaka 80 alipokabiliana na Farao na kuomba Israeli iachiliwe. Kwa hivyo nambari hizo za mfuatano kuhusu muda wa maisha ya Musa zinaendana na Thutmose III kama farao wa ukandamizaji lakini haziendani na muda wa maisha ya Seti . Hakuna muda wa kutosha hapo.

Ukirudi kwenye ukurasa wa 1 wa nukuu zako, una Gleason Archer katika *Survey of Old Testament* yake. Utangulizi ukisema, “ Hapana nyingine inayojulikana Farao hutimiza yote ya vipimo zaidi ya hayo Thutmose III. Yeye peke yake, zaidi ya hayo Ramese II, ilikuwa imewashwa ya kiti cha enzi ndefu kutosha (hamsini na nne miaka, ikijumuisha ya ishirini moja miaka ya Hatshepsut's utawala) kwa kuwa na imekuwa kutawala katika ya wakati ya Musa ndege kutoka Misri, na kwa pasi mbali si ndefu kabla Musa simu na ya kuchoma kichaka, thelathini au arobaini miaka baadaye. ” Kwa hivyo , unaweza kusema, muda wa maisha wa Musa unaendana vyema na urefu wa utawala wa Thutmose kuliko mtu yeyote katika nasaba ya 19na hivyo tarehe ya mapema.

3. Barua za Amarna: Mjadala wa Habiru

Tuendeleo kwenye hoja moja zaidi ya tarehe ya mapema. Hoja ya tatu ya tarehe ya mapema inategemea marejeleo katika kile kinachoitwa barua za Amarna kwa watu wanaoitwa Habiru. Wahabiru hao walikuwa watu waliokuwa wakishambulia miji ya Kanaani. Baadhi ya watetezi wa tarehe ya mapema wamesema marejeleo haya ya Habiru

kushambulia miji ya Kanaani yalikuwa marejeleo ya Waisraeli kushambulia miji ya Kanaani na Wahabiru au Waebrania. Kilichopo katika marejeleo haya ni ushindi wa Waisraeli dhidi ya Kanaani.

Sasa hebu tuzungumzie wazo hilo. Katika wakati wa Amenhotep III, mwaka 1410-1377, Misri ilipoteza umiliki wake dhidi ya Palestina . Kufikia wakati wa Amenhotep IV, ambaye pia aliitwa kwa jina lingine, Akhenaton , tuna maandishi haya yanayoitwa herufi za Amarna wakati wa Amenhotep IV. Herufi za Amarna zinatoka kwa watawala wa majimbo ya miji huko Kanaani hadi kwa mtawala wa Misri. Ukiangalia marejeo yako kurasa za 2 na 3, kuna baadhi ya nyenzo kutoka kwa Finegan's. *Mwanga kutoka Zamani za Kale* kuhusu barua za Amarna. Unaona kwamba mstari wa tatu unawakilisha mawasiliano kutoka kwa watumwa, wakuu na magavana kutoka Ashuru na Palestina hadi Amenhotep III na Akhenaton , ambaye alikuwa Amenhotep IV. Sitachukua muda kusoma yote hayo lakini nenda kwenye ukurasa wa 3, juu ya ukurasa, ambapo unasoma, “ Katika Yerusalemu, Abdi-Heba ilikuwa gavana, na yeye aliandika kurudia kwa Akhenaton, kuuliza kwa Misri wanajeshi na kusema hiyo isipokuwa wao walikuwa imetumwa ya nzima nchi ingekuwa kuwa waliopotea kwa Misri.”

Kinachofuata katika mistari hiyo iliyojikunja ni nukuu kutoka kwa baadhi ya barua za Amarna. Ukiendelea kidogo chini ya theluthi moja ya ukurasa utaona moja ya barua za Abdi-Heba wa Yerusalemu. Anasema, “Kwa nini unawapenda Habiru,” kuna jina hilo, “na unawachukia watawala?’ Lakini kwa hivyo ninasingiziwa mbele ya mfalme, bwana wangu. Kwa sababu nasema: 'Nchi za mfalme, bwana wangu, zimepotea.' Kwa hivyo nimesingiziwa kwa mfalme, bwana wangu. Kwa hivyo mfalme, bwana wangu, atunze ardhi yake... mfalme na aelekeze mawazo yake kwa wapiga mishale ili wapiga mishale wa mfalme, bwana wangu, watoke. Hakuna ardhi ya mfalme itakayobaki. Habiru wanyang'anye ardhi zote za mfalme. Ikiwa wapiga mishale wapo hapa mwaka huu, basi ardhi za mfalme, bwana wangu, zitabaki; lakini ikiwa wapiga mishale hawapo hapa ardhi za mfalme, bwana wangu, zitapotea.”

Kwa hivyo anachofanya ni kumwomba Amenhotep IV atume msaada au hawa Habiru watachukua Yerusalemu. Baadhi ya marejeleo haya ya nje ya Biblia yanaweza

kuonekana ya kuvutia ukiangalia tarehe za Amenhotep IV. Kama Kutoka ilikuwa 1446, Amenhotep IV ni karibu 1380, ukiondoa miaka 40 jangwani inalingana vizuri na tarehe ya mapema ya 1446.

Majadiliano ya Habiru na Jibu la Tarehe ya Mwisho H hata hivyo utambuzi wa Kiebrania kama Habiru hauna uhakika. Neno hilo linatumika kwa watu waliotawanyika kutoka Asia Ndogo, ambayo ni Uturuki ya leo, hadi Misri, hadi Mesopotamia. Ukiangalia marejeleo yote, na kuna vitabu vingi vilivyoandikwa kuhusu Habiru walikuwa akina nani, inaonekana kama inaashiria tabaka la kijamii badala ya kundi la kikabila. Wahabiru wanaonekana kuwa wahamaji nusu ambao walizunguka-zunguka kwa nyakati tofauti, wakatulia katika maisha ya kukaa chini zaidi, lakini walikuwa wazururaji. Ukiangalia ukurasa wa 6, aya ya b, hii inatoka kwa Kitchen—bila shaka, Kitchen ni mtetezi wa tarehe ya marehemu—hatamtambulisha Habiru kwa Kiebrania kwa sababu haiendani na nadharia yake ya tarehe ya marehemu. Lakini huu ndio mtazamo wake . Amarna Habiru, kwa hivyo, kuwa na hapana moja kwa moja fani imewashwa ya tarehe ya ya Kutoka au " Kwa hivyo anawatenga tu ili wasiweze kuunga mkono tarehe ya mwisho ya matukio haya kutoka karne ya 15-14 KK.

Nadhani hii ni kauli nzuri ambayo Kitchen anaweza kuithibitisha, "Kama ilivyosemwa zamani Waebrania wanaweza kuwa walikuwa Habiru," kwa maneno mengine walitangatanga miaka 40 jangwani na watu wengine wanaweza kuwa waliwaita Habiru. "Waebrania wanaweza kuwa walikuwa Habiru—lakini si Wahabiru wote walikuwa Waebrania wa kibiblia," hiyo ni wazi, "wala kundi lolote maalum katika data ya nje haliwezi kutambuliwa bado kama linalolingana na Waebrania."

Kwa hivyo inaonekana tunapaswa kuwa waangalifu sana kuhusu kulinganisha Habiru ya herufi za Amarna na Kiebrania, ingawa hiyo inaweza kuunga mkono tarehe ya mapema. Kama nilivyosema, neno hilo Habiru linatumika kwa watu kutoka Asia Ndogo hadi Misri kuanzia karne ya 18 ^{hadi} karne ya 12 · na kuna marejeleo ya Habiru huko Misri hadi wakati wa Ramesesi wa Nne hadi miaka ya 1100. Kwa hivyo ama hawajatambuliwa na Waebrania au Waebrania hawakuondoka Misri wakati wa Kutoka. Kwa hivyo lazima

uwe mwangalifu sana kuhusu maandishi ya Amarna. Mtu hawezi kulinganisha Habiru na Waebrania, na kwa hivyo huwezi kusema Kutoka kulikuwa mapema kwa sababu ya utambulisho huo.

Sawa, hebu tuache hapa na tuchukue hoja chache zaidi za tarehe ya mapema saa inayofuata kisha tuendeleo na jambo lingine.

Imenakiliwa na Peter Field, iliyorekebisha na Ted Hildebrandt
Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt
Hariri ya mwisho na Katie Ells
Imesimuliwa tena na Ted Hildebrandt